

شماره نشر: ۵۵۲

نمره: ۳

رهبری ارکستر

راهنمای جامع فنون و شیوه‌های رهبری

ماکسی رودلف

هوشیار خیام

عطایی

تهران - میدان انقلاب، خیابان کارگر جنوبی، خیابان لبافی نژاد
نیش کوچه‌ی درخشان، پلاک ۱، کدپستی ۱۳۱۴۹۷۳۱۶۱
تلفن: ۸-۶۶۹۶۵۱۰۷
فکس: ۶۶۴۱۲۷۹۰
پیامک: ۱۰۰۰۶۶۹۶۵۱۰۷

<http://www.ataipub.ir>
E-mail: ataipublishing@yahoo.com

Rudolf, Max

رودلف. ماکس. ۱۹۰۲-۱۹۵۵

رهبری ارکستر: راه‌مای جامع فنون و شیوه‌های رهبری / نویسنده

ماکس رودلف: مترجم هوشیار خیام، - تهران: عطایی، ۱۳۷۸.

۶۷۲ ص: مصور، پارتیسیرن.

ISBN:978-964-313-551-5

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فنی (فهرست‌نویسی پیش از انتشار)

The Grammar of Conducting:

عنوان اصلی:

A Comprehensive guide to Baton Technique and Interpretation

۱. رهبری ارکستر. الف. خیام، هوشیار، ۱۳۵۷- مترجم، ب. عنوان.

۷۸۱/۴۵

MT ۸۵ / ر ۹ / ر ۹

۱۳۷۸

م ۷۸-۲۵۲۲

کتابخانه ملی ایران

رهبری ارکستر

ماکس رودلف / هوشیار خیام

چاپ دوم، ۳۰۰ نسخه

ویراستار: مسعود خیام

طرح جلد: مرتضی ممیز

ناظر فنی: بهروز فرد

چاپ ناژو

تهران-۱۳۹۳

۴۰۰۰۰ تومان

حقوق چاپ محفوظ و متعلق به انتشارات عطایی می‌باشد

مقدمه‌ی مترجم بر چاپ دوم

در پیشگفتار چاپ سوم متن اصلی کتاب، نویسنده نقل قولی از زبان لاتین آورده که می‌گوید: «پشت هر کتاب داستانی است». اکنون که ترجمه‌ی این کتاب به چاپ دوم رسیده، میل دارم سخن نویسنده‌ی آن را امانت بگیرم و بگویم پشت ترجمه‌ی این کتاب زیبا نیز داستانی است!

این کتاب زمانی ترجمه شد که مترجم آن به تازگی در رشته‌ی موسیقی دانشگاه هنر مشغول به تحصیل شده بود. (در آن روزگار نه چندان دور، موسیقی تنها یک رشته بود و گرایشی در کار نبود!) کتاب «رهبری/ارکستر» ماکس رودلف در زمان خود تنها نمونه در این رشته، در ایران بود که با شجاعت و دل به دریا زدن ناشر آن، عطایی به دست چاپ سپرده شد؛ بی آن که چندان انظاری از استقبال آن رود، اما زیبایی متن، مثال‌های خواندنی و ارزیابی دقیق نویسنده‌ی آن، شایستگی‌های آن را زود نشان داد.

کتاب «رهبری/ارکستر» ماکس رودلف پس از گذشت پانزده سال، هم چنان مورد استقبال بوده و محبوبیتش رنگ نباخته است. نسخه‌ای از این اثر در کتابخانه‌ی بسیاری از فرهیختگان موسیقی ایران وجود دارد و خواننده می‌تواند در کلاس‌های رهبری ارکستر نیز به عنوان کتاب مرجع، تدریس می‌گردد و نسل جوان هنرجویان این هنر را به خود جلب می‌نماید.

اشتباهات ترجمه‌ی این کتاب از کم تجربگی مترجم آن بوده است. روزگاری به همراه یکی از دوستان عزیزم متن را با موشکافی تمام بررسی کردیم تا اشتباهات آن را تصحیح کنیم. این اشکالات حتی الامکان در چاپ جدید تصحیح خواهند شد. امید است با یاری و نظرات خوانندگان تیزبین، این کتاب آن گونه که شایسته است، بدون عیب و نقص به هنرجویان گرامی و علاقمندان عرضه گردد.

ترجمه‌ی کتاب «رهبری/ارکستر» کاری شیرین و پر خاطره از دوران دانشجویی من است؛ روزهای بسیار که بین من و او گذشت تا کاری که گاه دوست داشتم هرگز تمام نشود، به ثمر بنشیند. در آن هنگام پس از حروفچینی متن ترجمه، دیاگرام‌ها را از متن کتاب مرجع، فتوکپی لیزری می‌کردیم و به روش دستی، روی میز نور، و با چسب تک به تک بین متن فارسی می‌چسباندیم! کاری گاه جانکاه و طاقت فرسا، به خصوص که نتیجه، همواره مطلوب نبود و به دوباره کاری می‌انجامید.

موتضی ممیز بزرگ با مهر، جلد زیبای آن را طراحی کرد و این هدیه‌ی او به من بود. روزی که طرح آماده شد، ساعت سه بعد از ظهر، و آتلیه‌ی او غرقه در نور بود و من از شادی در پوست نمی‌خندم. روزی که کتاب به دست چاپ سپرده شد، نامه‌ای به ماکس رودلف نوشتم تا او را از ترجمه‌ی کتابش مطلع کنم و از بابت چاپ دعای خیر بخواهم. نامه را به آدرس ناشر کتاب پست کردم. نامه هرگز به دست او نرسید؛ چرا که چند هفته پیش از آن، از دنیا رفته بود.

برای هنرجویان جوانی که قصد خواندن کتاب و یادگیری فن آن را دارند، توصیه می‌کنم مثال‌های کتاب را به طور کامل فرا گیرند. شاید شایسته‌ترین دست‌آورد نویسنده‌ی کتاب، انتخاب هوشیارانه‌ی او در این مثال‌های به ظاهر ساده و کوتاه باشد؛ نمونه‌هایی که به کوشش خود نویسنده خلاصه و قابل اجرا با پیانو شده است. این مثال‌ها را بنوازید؛ حتی اگر نوازنده‌ی ماهر این ساز نیسید. خطوط را جداگانه با آواز بخوانید. حتا آنها را حفظ نمایید. سعی کنید که جمعی تمرین کنید نه فردی. پیش از درگیر شدن با چوب موسیقی، این مثال‌ها را فرا بگیرید. نیلی از پیچیدگی‌های اجرایی رهبری با یادگیری حقیقی پارتیتور به آسانی و خود به خود آسان می‌شود. این مثال‌ها دروازه‌ی ورودی خوبی است برای قطعات بلند ادبیات سمفونیک. پدر من بزرگ‌ترین مشوق من در این کار، ویراستار ادبی متن فارسی آن (که گاه تا حد دوباره نویسی پیش می‌رفت) و حامی آن در تمام مراحل ترجمه و تولید بوده است. هرگز خاطره‌ی روزی که با او به چاپخانه، در نقطه‌ای دور از شهر رفتم و صفحات زیر چاپ را به چشم دیدم، فراموش نمی‌کنم. چاپ دوم این کتاب تقدیم به اوست.

هوشیار خیام، مهر ماه ۱۳۹۲، تهران

این نخستین رساله کامل رهبری است. مفصل، مشروح، عملی و معتبر. تمام موسیقی دانان حرفه‌ای به آن نیاز دارند و بسیاری از آماتورها آن را جذاب و مسحورکننده خواهند یافت. گمات می‌کنم این کتاب برای سالیان سال، مرجع و متن پایه در موضوع خود خواهد بود.

دیرژیل تامسون

Virgil Thomson

از نقاط مثبت این کتاب که با گستره وسیع و در حجم زیاد عرضه شده، ارائه روش مند شیوه‌های گذشته و حال رهبری ارکستر است. توجه به کلیه ریزه‌کاری‌های (ضرب) و ملحوظ داشتن نکات دقیق «گویش» موسیقایی و در کنار آن کاربرد این نکات در جدیدترین انواع موسیقی، باعث می‌شود که کتاب ماکس رودلف به عنوان محور اصلی تدریس رهبری امروز جهان به کار رود.

الیوت گالکین

Elliott W. Galkin

رهبری هنر بیان موسیقی با اشاره‌ها است

و

ماکس رودولف مشهورترین استاد تدریس این هنر

ماکس رودولف از رهبران رده اول جهانی است. آموزش‌هایی او جنبه کاملاً عملی و مفید دارد. این کتاب برای تمامی آنان که آرزو یا جاه‌طلبی رهبری ارکستر دارند ضروری است. کسانی که آن را هضم و جذب می‌کنند می‌توانند اطمینان داشته باشند که هر گروه از موسیقی‌دانان حرفه‌ای یا حتا نیمه‌حرفه‌ای، رهبری آنان را درک خواهند کرد.

ایش لینسدورف

Erich Leinsdorf

چنین موفقیتی برای تشریح دقیق فنی موسیقی بی‌سابقه است. کوشش درخشانی که در توضیح ریزه‌کاری‌های بفرنج رهبری ارکستر پیروز شده است. کتاب بی‌نظیری با شیوه‌های روش‌مند اما در عین حال شاداب و جذاب.

جرج سیزل

George Szell

آشنایی با کتاب

این کتاب در آخرین سال زندگی پربار نویسنده آن و پس از تجدیدنظر کلی در شکل و ساختار و محتوا، به چاپ جدید رسیده است. ارائه کتاب در چهار بخش سبب شده که کتاب برای هر دو منظور «کتاب درسی» و «کتاب مرجع» آسان تر شود. بخش اول توضیح و نمایش الگوهای ضرب پایه است که هر هنرجوی رهبری باید بیاموزد. بخش دوم دربرگیرنده بحث در تغییر و تحولاته این الگوهای پایه، شامل سکوت‌ها، فرمات، جمله بندی، آکسان و سنکوپ‌ها است. بخش سوم نقطه نظرها و تمرین‌های پیش‌رفته تر رهبران فعال را از نزدیک نگاه می‌کند. این بخش شامل مطالعه پارتیتور و تکنیک‌های تمرین رهبری است. بخش چهارم درباره مهم‌ترین موارد تفسیر، سبک و اصول اجرا بحث می‌کند. فصول گسترده این بخش، منعکس کننده تحقیق مداوم نویسنده در اصول اجرا و سنت‌های رهبری است.

کتاب شامل بیش از هشتاد دیاگرام، برگرفته از تحقیقات پیشگامانه مؤلف است. این بررسی‌ها شامل ارائه دقیق و شفاف الگوهای ضرب است. در این کتاب یک دوره کامل حرکات چوب رهبری ارائه می‌شود. آموزشی که به دانش‌جویان امکان می‌دهد تا از مثال‌های ساده موسیقایی شروع کرده به تدریج به امکانات خود بیفزایند. برای این امر در سراسر کتاب مثال‌های موسیقایی با دقت موشکافانه انتخاب شده‌اند. در تمام این مثال‌ها، تکنیک چوب رهبری به نمایش گذاشته شده است. قطعات موسیقی انتخاب شده در این کتاب به بخش عظیمی از رپرتوار سمفونیک و اپرا پوشش می‌دهد. این مثال‌ها با تشریح و بررسی مفصل همراه هستند. زبانی که نویسنده به کار گرفته در واقع زبان متداول رهبران ارکستر است که نزد خوانندگان از محبوبیت بالایی برخوردار است.

در ضمایم کتاب تعداد زیادی از قطعات موسیقی، با جزئیات مفصل، از نظرگاه رهبری مورد بررسی قرار گرفته است.

این کتاب، با پرتو افکندن به تمامی جنبه‌های هنر و آموزش رهبری، مرجعی ارزشمند و کاربردی برای هنرجویان، استادان، اهل موسیقی و موسیقی دانان حرفه‌ای است.

آشنایی بانویسنده

ماکس رودلف در سال ۱۹۰۲ در فرانکفورت به دنیا آمد. او در طول زندگی پر بار خود مشاغل موسیقایی مختلفی به عهده داشت. در سال‌های ۳-۱۹۲۲ دستیار رهبر اپرای فریبورگ بود. در سال‌های ۹-۱۹۲۳ رهبری اپرای دولتی هسه و در سال‌های ۳۵-۱۹۲۹ رهبری اپرای پراگ را به عهده داشت. او در سال‌های ۹-۱۹۳۵ در سوئد رهبری کرد.

این رهبر بزرگ آلمانی الاصل، پس از جذب بهترین سنت‌های رهبران بزرگ نیمه اول قرن بیستم، در سال ۱۹۴۰ به ایالات متحده مهاجرت کرد و در سال ۱۹۴۶ به تابعیت آمریکا درآمد. در سال‌های ۵۸-۱۹۴۵ عضو خانواده بزرگ موسیقی متروپولیتن نیویورک بود. از این مدت، طی سال‌های ۸-۱۹۵۰ معاونت مدیریت این گروه را بر عهده داشت.

او ارزش‌های وجود خود را به عنوان یک رهبر بزرگ، در نقش رهبر اپرای متروپولیتن اثبات کرد. در نخستین ظهورش روی صحنه در آمریکا، اپرای ژزن کاوالیر ریچارد اشتراوس را اجرا کرد. در سال‌های ۷۰-۱۹۵۸ مدیر موسیقی و رهبر ارکستر سمفونی سینسیناتی بود. در سال ۱۹۷۰ به انستیتو موسیقی کرتیس در فیلادلفیا پیوست. در سال‌های ۳-۱۹۷۰ به آموزش رهبری و اپرا پرداخت و مدیریت بخش اپرای انستیتو را به عهده داشت. از سال ۱۹۸۱ مدیریت رهبری همان انستیتو را به عهده گرفت. در سال‌های ۴-۱۹۷۲ ارکستر سمفونی دالاس، در سال‌های ۷-۱۹۷۶ ارکستر سمفونی نیوجرسی و در سال ۱۹۸۳ ارکستر سمفونی دیترویت را رهبری کرد.

این استاد بزرگ رهبری، دارای تحقیقات بسیار در زمینه‌های مختلف موسیقی و دارای تألیفات بی‌شمار در این حوزه است. او همواره به خاطر ویژگی‌های موسیقایی خود مورد توجه و احترام عمیق رهبران و استادان موسیقی بود. دانش عمیق موسیقی، تجربیات گسترده و طولانی رهبری و مدیریت ارکستر و توانایی منحصر به فرد آموزش رهبری از ویژگی‌های این استاد بزرگ است.

مایسترو ماکس رودلف کارگاه‌های آموزشی گوناگون برای رهبران سراسر جهان بر پا کرد و آنان را با آخرین فنون و دست‌آورد‌های رهبری آشنا ساخت. ماکس رودلف در سال ۱۹۹۵ در سن ۹۳ سالگی و پس از یک عمر زندگی پر بار هنری و حرفه‌ای و آموزشی، در فیلادلفیا از دنیا رفت.

فهرست

۱۵	پیش‌گفتار چاپ سوم	
۲۰	مقدمه	

بخش اول: تکنیک‌های پایه

الگوهای لگاتو		فصل ۱
۲۷	تعلیم کلی دست راست	
۲۹	الگوی لگاتو خنثا (۴ - ضریب)	
۳۱	شروع قطعه با ضرب آماده سازی	
۳۳	به کاربردن اشاره‌ها در تمرین‌های موسیقایی	
۳۵	نواکید بر ضرب‌ها با تپه	
۳۶	کاربرد الگوی لگاتو خنثا در مثال‌های موسیقی	
الگوهای استاکاتو، ۲ - ضریب		فصل ۲
۴۱	استاکاتو سبک	
۴۵	استاکاتو کامل	
الگوهای لگاتو گویا، ۴ - ضریب		فصل ۳
۶۱	شروع از ضرب‌های غیر از ضرب اول	فصل ۴
۶۱	شروع از ضرب چهارم	
۶۴	شروع از ضرب سوم	
۶۶	شروع از ضرب دوم	
۳ - ضریب		فصل ۵
۷۱	لگاتو خنثا و لگاتو گویا	
۷۴	استاکاتو سبک و استاکاتو کامل	
۷۷	شروع از ضرب دوم و سوم	
۲ - ضریب		فصل ۶
۸۵	لگاتو خنثا و لگاتو گویا	
۹۱	استاکاتو سبک و استاکاتو کامل	
۱ - ضریب		فصل ۷
۱۰۳	لگاتو خنثا	
۱۰۴	لگاتو گویا	
۱۰۶	استاکاتو	

	نوانس و آرتیکولاسیون	فصل ۸
۱۱۲	تغیر اندازه ضرب برای تغییرات نوانس	
۱۱۵	تغیر اندازه ضرب در کرشندو و دیگرشندو	
۱۱۶	استفاده از دست چپ	
۱۱۷	استفاده از دست چپ در کرشندو و دیگرشندو	
۱۲۵	دور و نزدیک کردن دست راست به بدن	
۱۳۰	تغیر از لگاتو به استاکاتو و برعکس	
۱۳۹	شروع بعد از شماره	فصل ۹
۱۴۶	استفاده از ضرب اضافی	
۱۵۳	۱ - ضربی	فصل ۱۰
۱۵۴	سبک آلمانی	
۱۵۷	سبک ایتالیایی	
۱۶۳	تقسیم فرعی	فصل ۱۱
۱۶۵	هشت ضرب در میزان	
۱۶۷	چهار ضربی حاصل از تقسیم فرعی	
۱۶۹	دوازده ضرب در میزان	
۱۷۳	نه ضرب در میزان	
۱۷۳	شش ضربی حاصل از تقسیم فرعی	
۱۷۶	۱ - ضربی با تقسیم فرعی	
	تعداد ضرب در میزان	فصل ۱۲
۱۸۳	کلیات	
۱۹۱	ریتم‌های متفاوت همزمان	
۱۹۶	میزان‌های نامنظم	
۱۹۸	تغییر تعداد ضرب‌ها برای یک یا چند میزان	
۲۰۹	تقسیم فرعی تک شماره	
	الگوهای زمانی نامتقارن	فصل ۱۳
۲۱۳	۵ - زمانی با ضرب در هر شماره	
۲۱۷	۵ - زمانی با یک، دو یا سه ضرب در میزان	
۲۲۲	۷ - زمانی با ضرب در هر شماره	
۲۲۵	۷ - زمانی با سه یا چهار ضرب در میزان	
۲۲۷	الگوهای مختلف ضرب‌های نامتقارن	
۲۲۸	۸ - زمانی با ۳ - ضربی نامتقارن	
۲۲۹	۹ - زمانی با ۴ - ضربی نامتقارن	

۲۳۰	۱۰ - زمانی با ۴ - ضربی نامتقارن
۲۳۰	۱۱ - ضربی
۲۳۱	۱۳ - ضربی

بخش دوم: کاربرد

۲۳۵	ریتارداندو و اچلراندو	فصل ۱۴
۲۴۶	انتقالات تمپو با تغییر تعداد ضرب در میزان	
۲۵۰	ریتوتو	
۲۵۳	الگوی مارکاتو	فصل ۱۵
۲۶۱	سکوت‌ها	فصل ۱۶
۲۶۶	سکوت در شروع قطعه	
۲۶۷	سکوت در انتهای قطعه	
۲۶۸	سکوت در بخش همراهی	
۲۷۳	الگوی تنوتو	فصل ۱۷
۲۸۱	اشکال مختلف التوهای پایه	فصل ۱۸
۲۸۱	لگاتو خنثا	
۲۸۳	لگاتو گویا	
۲۸۳	استاکاتو سبک و استاکاتو کامل	
۲۸۷	مارکاتو	
۲۸۷	تنوتو	
۲۸۹	لگاتو و استاکاتو همزمان	
۲۹۱	نوانس‌های متفاوت همزمان	
۲۹۳	مشکلات ارکستراسیون	
۲۹۷	فرمات‌ها	فصل ۱۹
۲۹۷	فرمات‌های پایان	
۳۰۶	توقف‌هایی که سکوت به دنبال ندارند	
۳۲۵	توقف‌هایی که سکوت به دنبال دارند	
۳۲۶	فرمات واقع بر سکوت	
۳۳۳	ارزش‌های زمانی متفاوت واقع در فرمات	
۳۳۵	وقفه	
	آکسان و سنکوپ	فصل ۲۰
۳۴۱	آکسان	
۳۴۶	سنکوپ	

۳۵۰	آکسان خارج از ضرب	
۳۵۴	فورته پیانو <i>fp</i>	
۳۵۹	جمله بندی	فصل ۲۱
۳۶۷	نت‌های کشیده	
۳۷۱	شکل دهی خط ملودی	
۳۷۵	تغییرات کسر میزان و تمپو	فصل ۲۲
۳۷۵	تغییر کسر میزان بدون تغییر تمپو	
۳۸۲	تغییر تمپو با رابطه ریتمیک ثابت	
۳۸۶	تغییر تمپو بدون رابطه ریتمیک	
	کاربرد تکنیک چوب	فصل ۲۳
۳۹۲	تکنیک چوب در پارتیتور	
۳۹۶	خطر رهبری بیش از اندازه	
۳۹۶	تصحیحات در حین اجرا	
	سبک آزاد	فصل ۲۴
۳۹۹	سبک آزاد رهبری	
۴۰۳	هنر همراهی	
۴۰۶	موسیقی اتفاقی	
	بخش سوم. تمرین و اجرا	
	کنترل فیزیکی کامل	فصل ۲۵
۴۱۱	ظهور عمومی	
۴۱۲	میدان ضرب	
۴۱۳	استفاده از چشم	
۴۱۴	استقلال و کاربرد دست چپ	
	کلیات آماده سازی	فصل ۲۶
۴۱۹	تکنیک‌های شروع	
۴۲۲	علامت دادن	
۴۲۶	آماده سازی در ابعاد وسیع تر	
۴۲۹	ضرب آماده سازی آزاد	
۴۳۰	آماده سازی با تقسیم فرعی	
	مطالعه پارتیتور و آماده کردن مصالح ارکستر	فصل ۲۷
۴۳۳	هدف مطالعه پارتیتور	
۴۳۴	انتخاب پارتیتور	

۴۲۵	شیوه‌های مطالعه پارتیتور	
۴۲۷	گوش دادن به اجراهای ضبط شده	
۴۲۷	حفظ کردن پارتیتور	
۴۲۸	علامت‌گذاری پارتیتور	
۴۲۹	آماده کردن مصالح مورد نیاز ارکستر	
۴۲۹	بررسی پارت‌ها و پارتیتور	
۴۴۰	علامت‌گذاری پارت‌ها	
۴۴۴	آرشه‌گذاری	
۴۴۷	تکنیک‌های تمرین	فصل ۲۸
۴۴۷	برنامه ریزی تمرین	
۴۴۹	تمرین کار آ	
۴۵۲	توصیه‌های تکنیکی و کاربرد آن در تمرین	
۴۵۷	روانشناسی رابطه رهبر - ارکستر	
۴۶۰	رابطه رهبر - کورال	
۴۶۱	آخرین نکته	
۴۶۵	رهبری اپرا	فصل ۲۹
۴۶۶	مطالعه پارتیتور اپرا	
۴۶۷	اصول اجرا در اپرا	
۴۷۵	صدای آواز	
۴۷۶	تمرین اپرا	
۴۸۰	رهبری در گود	
۴۸۲	رهبری قطعات کورال با ارکستر	فصل ۳۰
	بخش چهارم: تفسیر و سبک	
	عوامل تفسیر	فصل ۳۱
۴۸۹	تفسیر پارتیتور	
۴۹۲	نگرش‌های متفاوت به تفسیر	
۴۹۳	در جستجوی اصالت	
	انتخاب تمپو	فصل ۳۲
۴۹۵	ملاحظات کلی	
۴۹۶	کاربرد تمپوی انتخاب شده	
۴۹۷	تفسیرات تمپو	
۴۹۹	روابط تمپو	

۵۰۳	.....	علامت‌های مترونوم	
۵۰۵	.....	ملاحظات تاریخی انتخاب تمپو	
		ابعاد اصول اجرا	فصل ۳۳
۵۰۹	.....	اجرا و سنت	
۵۱۲	.....	تغییر نسخه آهنگساز	
۵۱۷	.....	تغییر ارکستراسیون	
۵۲۴	.....	دوبله کردن	
۵۲۶	.....	رتوش در برابر تنظیم	
		ابعاد سبک موسیقایی	فصل ۳۴
۵۳۱	.....	سبک و سلیقه	
۵۳۲	.....	موسیقی باروک	
۵۳۶	.....	سازهای قدیم در برابر سازهای جدید	
۵۴۰	.....	هایدن	
۵۴۲	.....	موتزارت	
۵۵۲	.....	بتهوون	
۵۶۲	.....	موسیقی دوره رمانتیک	
۵۶۳	.....	شوبرت	
۵۶۵	.....	مندلسون	
۵۶۵	.....	شومان	
۵۶۶	.....	برلیوز	
۵۶۷	.....	واگنر	
۵۶۹	.....	برامس	
۵۷۱	.....	بروکنر	
۵۷۲	.....	موسیقی رمانتیک متأخر	
۵۷۵	.....	خاطرات و اندیشه‌ها: آموزش و زندگی رهبر در زمان ما	فصل ۳۵
		ضمایم	
۵۹۳	.....	بحث و تشریح قطعات یا موومان‌های کامل	ضمیمه الف
۶۳۱	.....	دستورالعمل واگنر برای اجرای دو اورتور	ضمیمه ب
۶۳۷	.....	کارل ماریا فون وبر، اورتور اوپرون	ضمیمه ج
۶۴۵	.....	پارت ویولن اول سمفونی ۳۵ موتزارت، علامت‌گذاری شده برای اجرا	ضمیمه د
۶۵۹	.....	توصیه برای مطالعه بیشتر	
۶۶۲	.....	واژگان گزیده	

پیش‌گفتار چاپ سوم

Habent sua fata libelli سخنی باستانی است که تلویحاً می‌گوید پشت هر کتابی داستانی است. پشت صفحه کتاب حاضر پنجاه سال را در بر می‌گیرد. این کتاب بلافاصله پس از ورود من به آمریکا شروع شد. آن روزها در جستجوی کار بودم و روزها و ساعات‌های کسودار بی‌کاری باید به طالت می‌گذشت. علاقه به اتلاف وقت نداشتم. تصمیم به نوشتن متنی در رهبری گرفتم. به این ترتیب من، یعنی رهبری که خود هرگز درس رهبری نگرفته بودم، عهده‌دار نوشتن کتابی حجیم و سنگین در این موضوع شدم.

دوست قدیمی‌ام جرج سیزل به من دلگرمی داد، مرا تشویق و راهنمایی کرد و نسخه پایانی کار را به نظر جی. شیرمر^۱ از بنگاه انتشاراتی شیرمر رساند. این احوال مقارن دوره کوتاه مدیریت ویلیام شومن^۲ مدیر بنگاه در ۱۹۴۵ بود. وی به انتشار این کتاب بسیار علاقه‌مند شد، با این وصف، به دلیل ویرایش و سایر اقدامات آماده‌سازی، چاپ و نشر کتاب تا ژانویه سال ۱۹۵۰ به طول انجامید.

چاپ اول این کتاب با عنوان فرعی «آموزش عملی تکنیک نوین چوب رهبری» ظاهر شد. سی فصل داخل آن با پرداختن به الگوهای ضرب ساده شروع شده سپس به تدریج به الگوهای بفرنج‌تر می‌رسید. کتاب به نحوی ساماندهی شده بود که بتواند

تکنیک‌های رهبری را به کامل‌ترین وجهی توضیح دهد. چنین کتابی می‌توانست به عنوان خودآموز عملی در آموزش کلاس‌های درس به کار رود.

عکس‌العمل معلمین رهبری مثبت و بازتاب کتاب مطلوب^۱ اما کند بود. مدت زمان زیادی طول کشید تا کتاب شهرت گسترده یافت. شهرت اصلی این کتاب با نقد ویرژیل تامسون در نیویورک هرالد تریبون شروع شد. نوشته‌ی منتقد با این عبارت تمام می‌شد: «تمام موسیقی‌دانان حرفه‌ای به آن نیاز دارند و بسیاری از آساتورها آن را جذاب و مسحورکننده خواهند یافت. گمان می‌کنم این کتاب برای سالیان سال، مرجع و متن پایه در موضوع خود خواهد بود».

چاپ اول، شامل ارجاعات اندک و گاهگاهی به تفسیر موسیقایی^۱ بود. هنگام چاپ دوم به نظر مناسب رسید که برای گسترش میزان فایده‌ی عملی کتاب، بحث در مسایل مربوط به سبک و مشکلات تفسیر، همراه با ارائه‌ی توصیه‌هایی در ارتباط با آماده‌سازی ارکستر، به کتاب افزوده شود. گسترش دامنه‌ی کتاب با استقبال شاگردانم در انستیتو موسیقی کزتیس فیلدلفیا رو به رو شد. علاقه‌ی پر شور آن‌ها به تمرین‌های اجرایی، که این روزها نیز در بین اکثر موسیقی‌دانان جوان‌تر مشاهده می‌شود، افزودن فصولی در ارتباط با مسایل تفسیری و فراهم کردن راهنمای مطالعات پیش‌تر را توجیه کرد.

بزرگ‌تر شدن کتاب به خاطر افزودن فصول جدید به کنار، چاپ دوم با تجدیدنظر کلی به وسیله‌ی بنگاه انتشاراتی شیرمر منتشر شد. در این چاپ، مثال‌های موسیقی روزآمد شد و تغییرات بسیاری پدید آمد. استقبال بسیار مطلوب از سوی خوانندگان و استفاده‌کنندگان کتاب حکایت از این داشت که من در مسیر درستی تراز گرفته‌ام. اکنون نیز امید دارم که چاپ سوم به گونه‌ی مشابهی مقبول واقع شود.

آن‌هایی که با چاپ‌های قبلی این کتاب آشنا هستند تنها با نگاه به فهرست کتاب متوجه خواهند شد که ساختار کتاب تغییر بنیادی کرده است. در طرح ریزی نسخه‌ی حاضر، بازتاب چاپ‌های قبلی را کاملاً مد نظر داشتم. این بازتاب از سه جهت متفاوت در این کار تأثیر گذاشته است.

اول، گزارشات استادان و شاگردان. من به تدریج با این واقعیت آشنا شدم که روش تمرین پیش‌نهادی کتاب من، الزاماً با روش کلاس‌های درس منطبق نیست. به بیان

دیگر، وظایف کلاسی به ترتیبی ارائه می‌شوند که مناسب شیوه تدریس شخصی استاد باشد. نتیجتاً این کتاب، به عنوان مرجع اصلی و راهنمای پایه‌ای به کار نمی‌رفت، بل که بیش‌تر به عنوان راهنمای عمومی و منبع اطلاعات مناسب به کار گرفته می‌شد. دژ واقع بعضی از فصول چاپ دوم به عنوان «مطالبی برای مطالعات بیش‌تر» برای شاگردان پیش‌رفته، مناسب تشخیص داده شده بود.

دوم، برخورد‌های انتقادی مهم و سازنده‌ای که از سوی گروهی از استادان برجسته وارد شد. آنان در مشاوره، برای بالا بردن امتیازات چاپ جدید، پیش‌نهادهای مفیدی برای تغییرات دادند. همین‌جا از آنان صمیمانه تشکر می‌کنم و قدردانی صادقانه خود را ابراز می‌دارم. انتقادات و پیش‌نهادهای آنان باعث شد که من در بعضی از نظریات خود، به ویژه در کاربرد واژگان تجدید نظر کنم.

چاپ سوم کتاب به چهار بخش اصلی تقسیم شده است. در این چاپ فصل‌بندی به ترتیبی کاملاً متفاوت عرضه و قسمت اعظم کتاب، به ویژه در بخش چهار دوباره نویسی شده است. بسیاری مواد و نکات جدید به کتاب اضافه شده، بعضی از فصول در هم ترکیب و برخی نیز حذف شده است. البته تمامی اطلاعات مهم فصول حذف شده به جاهای مناسب منتقل و حفظ شده است. در تجدید سازمان این مواد، هدف من راحت‌تر کردن برنامه‌ریزی قابل‌اعتماد برای مطالعه و همچنین، قوت بخشیدن به ارزش‌های کتاب به عنوان منبع قابل‌رجوع در هر کدام از موضوعات مختلف مورد بحث بود.

از مجموع سی و پنج فصل کتاب، سیزده فصل مربوط به بخش اول «تکنیک‌های پایه» است. در این بخش، اکثر الگوهای ضرب، تشریح و ترسیم شده است. در بخش دوم به نام «کاربرد» تعدیل و تغییر الگوهای پایه بحث شده است. در این بخش یک فصل کامل به اداره صحیح وقفه و فرمات و قطع اختصاص داده شده است. بخش سوم «اجرا» طیف گسترده‌ای از کارهای رهبران را در بر گرفته و ارائه دهنده سطح پیش‌رفته تمرین است. «تفسیر و سبک» در چهار فصل گسترده بخش چهار مورد بحث قرار گرفته است. در طول سال‌ها اقامت در فیلادلفیا به نوشتن اشتغال داشته‌ام و این کار تا امروز ادامه داشته است. مقاله‌های تحقیقی من که حاوی نتیجه تحقیقاتم در موضوعات متنوع موسیقی است، در ژورنال‌های حرفه‌ای مختلف به چاپ رسیده است. من در طول مجلد حاضر، به ویژه در بخش چهار، سعی به گنجاندن حاصل بعضی از این تحقیقات و

اندیشه‌های نو کرده‌ام. در فصل آخر، جمع‌بندیِ اعتراف‌گونه «خاطرات و اندیشه‌ها» اقدامی بود که به وسیلهٔ دوستان پیش‌نهاد شد. آنان معتقد بودند که خوانندگان از گزارشات شخصی و تجربیات و تفکرات من استقبال خواهند کرد.

در این چاپ تعدادی از تمرین‌های تکنیکی را که به تسلط کامل هنرجو بر مسایل مکانیکی کمک می‌کنند آورده‌ام. من به تجربه، تدریس این مسایل تکنیکی را مهم و مفید یافته‌ام. این تمرین‌ها می‌باید در مترونوم‌های مختلف تمرین شود و برای درک هنرجو از ریتم و ضرب و بالا بردن دقت او ضروری است. این تغییر مترونوم الیته در دنیای واقعی رخ نمی‌دهد و در «موسیقی حقیقی» قابل ارائه نیست.

شکل و قطع کتاب حاضر، استفاده از آن را روی پیانو یا پویتر آسان‌تر می‌سازد. در این چاپ، شماره‌های آن‌ها با شکل‌های تمرینی که در چاپ دوم بیافت نمی‌شد، به منظور تسهیل در یافتن مثال‌های موسیقایی در پارتیتور کامل آن‌ها، افزوده شده است. خود مثال‌های موسیقایی، به منظور تسهیل ارجاع، در هر فصل شماره‌گذاری شده‌اند. به خاطر بحث در اورتور اوبرون^۱ اثر ویر در متن کل اپرا، ضمیمهٔ جدیدی افزوده‌ام و در بعضی از ضمایم قبلی تجدید نظر کرده‌ام.

سومین و مهم‌ترین عامل آماده‌سازی این چاپ جدید، کمک همکارم مایکل اشترن^۲ رهبر توانا و موسیقی‌دان آگاه است که با این کتاب از روزگار تحصیل از نزدیک آشنا بود. هدف همکاری صمیمی ما، تولید کتاب درسی کاملی بود که اولاً به اهداف اولیه وفادار بماند، ثانیاً به گونه‌ای در سیستم‌های جدید طراحی شود که مواد قدیمی و جدید را ترکیب و ارائه کند.

آقای رابرت اکسلرود^۳ از بنگاه انتشاراتی شیرمر از چاپ سوم این کتاب حمایت کامل کرد و با درک مشکلات ما و ارائهٔ بسیاری پیش‌نهادات ارزشمند به کمک ما شتافت.

خطر می‌کنم که به عنوان آدمی بدخلق داوری شوم و می‌گویم اگر چه هنوز هستند رهبرانی که می‌خواهند همه چیز با نظم و ترتیب سر جای خود باشد، ما بسیارند رهبران دیگری که اشاره‌های آنان برای تماشاچیان، اما نه برای نوازندگان، دارای معنی است! و متأسفانه هستند آنانی که برای مطالعه و تحقیق در رابطهٔ دقیق بین اشارهٔ رهبر و

1 - Oberon

2 - Michael Stern

3 - Robert Axelrod

عکس‌العمل نوازنده هرگز تلاش واقع‌گرایانه‌ای نکرده‌اند. ما نباید فراموش کنیم که نوازندگان وقتی بدانند رهبر چه چیز می‌خواهد خود را حتا به دشوارترین اشاره‌ها نیز منطبق خواهند کرد. اما رهبر قبل از همه باید خود بداند چه می‌خواهد!

هنوز در احساسی که در پیش‌گفتار چاپ اول کتاب بیان کرده‌ام تغییری ایجاد نشده است: «اگر کتاب من، در تحصیل رهبران حقیقی مؤثر واقع شود و تعداد «ضرب زنه» را تقلیل دهد، من به اندازه کافی اجر خود را دیده‌ام».

با این کتاب برای تمامی رهبران به ویژه همکاران جوانم آرزوی موفقیت دارم.

ماکس رودلف

فیلا‌دلفیا

بهار ۱۹۹۳

مقدمه

رهبری ارکستر پیچیده است.

رهبر ارکستر موسیقی‌دان تعلیم یافته‌ای است که با رموز کارگروهی آشناست. او می‌تواند با استفاده از اشاره‌های قراردادی، حالت‌ها و نقطه‌نظرهای موسیقایی را به نوازندگان منتقل کند.

آموزش‌های رهبری ارکستر شامل دروسی در آهنگسازی است، همچنین رهبر باید شناخت و دید عمیق در مقولاتی مانند آنالیز ساختار، سبک و شیوه‌های مختلف اجرا و تمامی آنچه به تفسیر و تشریح موسیقی مربوط می‌شود داشته باشد. از همه مهم‌تر این که رهبر باید کلیه سازهای ارکستر را به خوبی بشناسد، از طرز کار با آن‌ها اطلاع دقیق و عمیق داشته باشد و حداقل یک ساز را به طرز استادانه‌ای بنوازد. توانایی خواندن پارتیتور و در صورت نیاز، نواختن آن روی پیانو برای رهبر حیاتی است. اگرچه داشتن گوش مطلق^۱ لازمه کار نیست، اما گوش رهبر باید به اندازه‌ای تعلیم دیده باشد که کوچک‌ترین خطا یا بی‌دقتی را تشخیص دهد و تعادل درست و مناسب موسیقایی بین کلیه سازهای ارکستر ایجاد کند. توانایی‌های استادانه در زمینه‌های گفته شده به رهبر ارکستر قدرت و مرجعیت یک رهبر واقعی می‌بخشد.

اما دانش موسیقی و مطالعه عمیق و دقیق پارتیتور و کسب مهارت‌های موسیقایی کمک زیادی نمی‌کند مگر زمانی که رهبر بداند چگونه باید با مردم صحبت کرده، کار کرد، و نتیجه مفید را به طور مستقیم و سریع به دست آورد. دانستن اصول علم روان‌شناسی جمعی در رهبری ارکستر دارای ارزش والایی است، باعث بی‌الابدن بازده تمرین می‌شود و به بیرون‌کشاندن بهترین اجرا از نوازندگان کمک می‌کند.

البته کلیه مهارت‌های پیش‌گفته به علاوه دانش روان‌شناسی هنوز کافی نیست،

باید تکنیک رهبری را به خوبی آموخت. همان گونه که برای نواختن ساز، آموختن تکنیک‌های آن ضروری است.

تکنیک رهبری

استفاده صحیح از دست راست برای به حرکت در آوردن صحیح و مناسب چوب رهبری، به کار گرفتن دست چپ برای حمایت از دست راست و استفاده از چشم‌ها به منظور برقراری ارتباط با اعضای ارکستر جزو تکنیک‌های رهبری است. نخستین حرکات ربابه‌ای‌ترین اشاره‌ها به منظور برقراری تمپوی موسیقی استفاده می‌شود. اشاره‌هایی که زمان شروع و خاتمه و همچنین وقعه‌ها را مشخص می‌کنند. وجود این اشاره‌ها که جریان کار را منظم می‌کند و ارکستر را یکپارچه نگه می‌دارد ضروری است اما به خودی خود، چندان بیش از علامت‌های راهنمایی و رانندگی ارزش ندارد. برای آن‌که نتیجه کار هنرمندان باشد، رهبر باید قادر به برقراری ارتباط بوده، نوانس‌ها^۱ و آرتیکولاسیون‌های^۲ لگاتو^۳ و استاکاتو^۴ را و همچنین جمله‌ها را مشخص کند. در حالت کلی، رهبر باید قادر به برقراری ارتباط و دادن علامت برای بیان و تشریح موسیقی باشد. برای این منظور، فقط مشخص کردن ضرب‌ها کافی نیست. باید اشاره‌های صحیحی را که باعث عکس‌العمل مناسب از سوی نوازندگان می‌شود فرا گرفت. فقط آن موقع است که می‌توانیم حقیقتاً درباره رهبری صحبت کنیم.

اگر از نزدیک و با دقت کامل به اشاره‌های رهبر ارکستر در حال اجرای موسیقی بنگریم، به خاطر وحدت و یکپارچگی طبیعی حرکات، و به خاطر ارتباط درونی این اشاره‌ها با یکدیگر تحت تأثیر قرار می‌گیریم. این اشاره‌ها که به منظور بیان دقیق موسیقی و بیدار کردن احساس‌ها به کار گرفته می‌شوند به قدری ساده و دارای معنی مستقیم هستند که ممکن است متوجه نقشه به دقت طراحی شده و طبیعی هدفمند آن‌ها نشویم. مجموعه حرکات رهبر، تکنیکی را پدید می‌آورد که اعضاء ارکستر را وادار به اجرای تعداد بسیار زیادی از جزئیات موسیقایی می‌کند. در این کتاب، برای آموزش تکنیک‌های فوق، نشانه‌ها و اشاره‌های مختلف رهبران ارکستر مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. شاید تعجب کنید چرا عملی که تا این حد آسان و طبیعی به نظر می‌رسد باید با

1 - Nuances

2 - Articulation

3 - Legato

4 - Staccato

این جزئیات مورد موشکافی قرار گیرد. همچنین شاید شک داشته باشید که تمام رهبرها تکنیک کارشان را به همان روش مندی که این کتاب پیش نهاد می کند آموخته باشند. در واقع آنان اگر هم با روش های این کتاب عمل نکرده باشند، با روش طولانی آزمون، خطا و تصحیح، به نتیجه ای همانند رسیده اند.

خواه با روش پیش نهادی این کتاب کار کنید یا تکنیک شما تدریجاً سیر طولانی تکامل تجربی را پیموده باشد، به هر حال باید امکانات خود را گسترش داده کاملاً با مسایل تکنیکی آشنا شوید. پیش تر موسیقی دان ها در ابتدا فقط به احساس طبیعی شان تکیه می کنند و تا مدت زمانی فقط از راهنمایی غریزه بهره می برند اما بالاخره درمی یابند که برای ارائه استادانه آثار هنری، وجود تکنیک ماهرانه از ضروریات است. تسلط بر دانش فنی، به آثار هنری سادگی بیان و شفافیتی می دهد که هدف تمامی اجراهای هنرمندانه است. این بدان معنی است که پس از فراگیری تکنیک های ضروری و رسیدن به مرحله استادی، اشاره ها و حرکات کنترل کننده نوازندگان و ارکستر تبدیل به طبیعت ثانویه رهبر می شود و دیگر ذهنی را اشغال نمی کند، در نتیجه وجود رهبر تماماً به «ناب موسیقی» مشغول می شود.

استفاده از چوب رهبری

رهبر، حتی با دست چپ شکسته و گچ گرفته، قادر به اداره کامل ارکستر است. این از مواهب تکنیک کاربرد مؤثر چوب رهبری است که کارترین وسیله رهبر به شمار می آید. بنابراین بخش بزرگی از این کتاب صرف راهنمایی شیوه های صحیح دست گرفتن چوب رهبری و آموزش کاربرد صحیح و مؤثر آن می شود.

بهترین و راحت ترین نوع چوب در حدود پنجاه سانتی متر طول دارد و از نظر وزن کاملاً سبک است. چوب رهبری نباید آنقدر نازک باشد که نوک آن مرتعش شود، چون در آن صورت مشکل می توان ضرب مشخصی گرفت. انتخاب مناسب ترین دسته بستگی به شخص دارد. باید قادر باشید در کمال راحتی و به طور کامل چوب را کنترل کنید. امتحان دسته خوب چوب همین است. آن را به دست بگیرید، اکنون باید به آسانی و در کمال راحتی قادر به حرکتش باشید. بهترین شیوه دست گرفتن چوب رهبری این است که آن را بین شصت دست راست و انگشتان اول و دوم بگیرید و اندکی به سمت کف دست بکشید. اگر دسته پُرتری انتخاب کنید، در ضرب های پرتیزی احساس

امنیت بیشتر خواهد داشت.

رهبری بدون چوب

رهبری بدون چوب برتری واضحی دارد، با هر دو دست می‌توان احساس و حالت را منتقل کرد. اما با وجود این که چوب مقداری از قدرت گویش دست راست را می‌گیرد، برتری‌های مشخصی دارد. به خاطر داشته باشید که توجه نوازنده همواره بین صفحه نت موسیقی و رهبر در نوسان است. همواره دنبال کردن چوب برای نوازنده‌ها بسیار آسان‌تر از تعقیب دست رهبر است. این امر، مخصوصاً در مورد نوازندگان همراهی‌کننده دوچندان می‌شود. اگر موسیقی ناآشنا باشد یا بخش نوشته شده از نظر تکنیکی مشکل باشد در آن صورت همه به چوب نگاه می‌کنند. وقتی با مجموعه‌ای بزرگ سروکار دارید نقش چوب مهم‌تر نیز می‌شود زیرا در آن صورت خیلی از نوازنده‌ها فاصله زیادی تا جایگاه رهبر دارند. بنابراین، به منظور به دست آوردن وضوح اشاره‌ها و شفافیت بیشتر تر بیان، دانشجویان باید یاد بگیرند که با چوب رهبری کنند. البته درس‌ها و شکل‌های این کتاب را می‌توان بدون چوب نیز تمرین کرد.

توضیح کلی شکل‌های کتاب

به دلیل طبیعت دوبعدی شکل‌ها، ضرب‌های متفاوت در طول یک خط فقط با جدایی کوچک خطوط ضرب شناسایی می‌شود. خط‌های مستقیمی که در شکل‌ها نزدیک به هم کشیده می‌شوند در عمل بر هم منطبق‌اند. در این کتاب شماره تمام ضرب‌ها نشان داده شده‌اند. در نتیجه ضرب نواخته شده بر شماره نوشته شده منطبق می‌شود. به عنوان مثال:

چوب در ① قرار دارد، اولین ضرب نواخته

می‌شود، چوب حرکت می‌کند تا به ②

برسد، شروع ضرب دوم.

تمادهای ذیل در شکل‌ها استفاده شده‌اند و خلاصه معنی آن‌ها جلوی هر کدام

نوشته شده است.

رهبری ارکستر

چوب بدون توقف می‌گذرد.

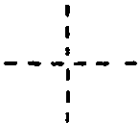

در این نقطه چوب می‌ایستد.

ATT

پوزسیون توجه.

چهار نوع خط در دیگرام‌ها وجود دارد:

دامنه ضرب‌ها را مشخص می‌کند.

حرکت آرام و کنترل شده را مشخص می‌کند.

حرکت بسیار سریع را مشخص می‌کند.

حرکت پرشی را مشخص می‌کند.

